УДК 821.161.3-1*Я.Янішчыц

С. П. Каралькова
Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны», Гомель

СПЕЦЫФІКА МАСТАЦКАГА МЫСЛЕННЯ Я. ЯНІШЧЫЦ

Уводзіны. Мастацкае мысленне — від духоўнай дзейнасці і разумовай работы творцы, якое накіравана на стварэнне мастацкай прадукцыі. Мастацкае мысленне імкнецца сфарміраваць мастацкія вобразы не толькі ў свядомасці аўтара, але і ў свядомасці чытача, узаемадзейнічае з іншымі формамі мастацкай свядомасці і дзейнічае на ўсіх стадыях творчага працэсу.

У артыкуле аналізуецца адметнасць мастацкага мыслення Я. Янішчыц. Актуальнасць абранай тэмы бачыцца ў неабходнасці далейшага сістэмнага вывучэння паэзіі Я. Янішчыц.

«Паэзія (грэч. poesis творчасць) — адзін з асноўных відаў мастацтва слова, эмацыянальна-вобразная вершаваная творчасць. Для паэзіі характэрны перш за ўсё павышаная эмацыянальнасць, ужыванне разнастайных сінтаксічных фігур, тропаў, музычны пачатак. Так, І. Гердэр назваў паэзію «музыкай душы» [1, с. 11].

Беларуская жаночая паэзія займае асаблівае месца ў сучаснай беларускай культуры. У XX стагоддзі жанчыны здабылі поўны паэтычны голас. Яскравым прадстаўніком беларускай жаночай паэзіі стала Я. Янішчыц. Дзякуючы яе творчасці, беларуская літаратура атрымала новы віток развіцця.

Асноўная частка. Яўгенія Янішчыц пачала сваю літаратурную дзейнасць у 1970-я гады. Яна выступіла ў друку разам з такімі творцамі, як Р. Баравікова, Т. Бондар, В. Гардзей, Ю. Голуб, С. Законнікаў, В. Коўтун, Н. Мацяш, У. Някляеў, А. Разанаў, А. Салтук і інш. «Час “адлігі”, які наступіў пасля XX з’езда КПСС, быў спрыяльны для творчага станаўлення і раскрыцця мастакоўскага патэнцыялу, атмасфера свабоды адкрывала новыя магчымасці. Беларуская паэзія знаходзілася ў тую пару на пераходзе да новай сваёй якасці — ломкі схематычных перашкод і дагматычных рэкамендацый, смелага выхаду ў жыццё, свабоднага выяўлення жыццёвай разнастайнасці, пачуццёвай і мастацкай шматграннасці» [2, с. 6]. Менавіта «адліга» вымагала ад пісьменнікаў іншых падыходаў да творчасці, адлюстравання рэчаіснасці. Літаратура патрабавала ад маладога пакалення пісьменнікаў новых дасягненеў. «Неабходна было шукаць больш шырокія пазнавальна-эстэтычныя магчымасці ў раскрыцці традыцыйных тэм, новы матэрыял, абумоўлены сучаснасцю і абставінамі развіцця літаратурнага працэсу. Усе пералічаныя тэндэнцыі адлюстраваліся ў творчасці Я. Янішчыц», — мяркуе С. Калядка [2, с. 6].

Каб правільна і поўна зразумець, што ўключае ў сябе літаратурны працэс, трэба разумець, што такое «творчая індывідуальнасць», якую эвалюцыю яна прайшла. Гэта адна з галоўных праблем тэорыі літаратуры. Таму ў многіх навукоўцаў пры яе даследаванні ўзнікаюць цяжкасці. Трэба памятаць, што мастацкая індывідуальнасць уяўляе своеасаблівую сістэму, якая ўключае ў сябе розныя кампаненты, што ў выніку прыводзіць да стварэння своеасаблівага «індывідуальнага стылю». «Індывідуальнасць — сукупнасць характэрных, адметных рыс, якія вылучаюць якую-небудзь асобу або з’яву, мастацкую індывідуальнасць паэта, індывідуальнасць стылю пісьменіка», — мяркуе В. Рагойша [1, с. 98].

Паэтычная спадчына Я. Янішчыц — адна з самых яскравых і адметных старонак не толькі жаночай паэзіі, але і ўсёй беларускай літаратуры. Ужо самым першым вершам паэткі ўласціва адкрытасць, эмацыянальнасць
і юнацкі максімалізм:

Хачу я ў царства нейкае чароўнае
Маленькаю жар-птушкай заляцець,
Дзе лебедзі ўзнімаюцца чародамі,
Каб хмаркамі ў небе белякцець... [3, с. 24].

Але з цягам часу паэтка пачынае сталець, пазнаваць сябе і свет, шырокі і неаднастайны. Час вымагаў узняцца на новы ўзровень адказнасці, глыбей адчуць жыццё, яго ўнутраны сэнс. Менавіта ў гэты перыяд адбываецца змена эмацыянальнай і лірычнай раскаванасці, прасторавасці адчуванняў, юнацкай захопленасці жыццём, і ў паэзію Я. Янішчыц прыходзіць сталы роздум і філасофская разважлівасць. З’ўляецца сацыяльная насычанасць думак і вобразаў:

Боль перасіліўнемату,
І яркіхфарбаў мне не шкода,
Бо і сама я, як прырода,
То ападаю, то цвіту [3, с. 22].

Вершы Я. Янішчыц — гэта адлюстраванне існасці, свайго ўнутранага «Я». Палессе для паэтэсы — гэта не толькі месца нараджэння і фарміравання як асобы, але і яе ўнутраны свет, яе кавалачак зямлі, прасякнуты ўспамінамі, любоўю, марамі і верай у светлую будучыню.

© Каралькова С. П., 2017

Репозиторий БарГУ

Усеабдымная любоў да бацькоўскай зямлі, роднай вёскі стала сутнасцю творчасці паэткі. Маленькую радзіму паэтэса заўсёды называе пяшчотна: край «калінавы, шыпшынны» [4, с. 33], «вясновая, вясковая зямля» [5, с. 11], «радзіма лугавая» [5, с. 9], «край мой ціхі» [5, с. 14], «белабярозавы кут» [4, с. 68], «роднае палескае сяло» [5, с. 61]. Гэтымі словамі перадаецца прыгажосць, непаўторнасць, адметнасць палескай зямлі, зачараванасць ёю, адчуванне велічы і каштоўнасці.

Янішчыц на працягу ўсёй сваёй творчасці паэтызуе родны край, прыроду, чуйнасць да хараства навакольнага свету. Яна імкнецца да спасціжэння таямніц быцця і ўласнага існавання. Высокая маральная акрэсленасць жыццёвых пазіцый і поглядаў, шчырая адкрытасць сардэчных спавяданняў — гэта тыя кірункі творчай індывідуальнасці Я. Янішчыц, якія характарызуюць лірычна-псіхалагічны свет паэткі.

Інтымная лірыка Я. Янішчыц — неадназначная з'ява. Пачуцці, настроі выяўляюцца глыбока, не толькі ўзнёсла-ўзвышана, як заўсёды адбываецца ў сапраўдным каханні, але і зменліва-супярэчліва, паказваецца тое балючае, нераздзеленае, няспраўджанае, падманутае, здраджанае — усё тое, што ёсць у каханні. Таму яе інтымная лірыка такая ўзнёслая, шчырая, сапраўдная. Янішчыц хоча падзяліцца з чытачом не толькі горкім вопытам і горыччу расстання, але і самымі інтымнымі і сапраўднымі пачуццямі, якія яе акрыляюць:

Ты пакліч мяне. Пазаві.
Там заблудзімся ў хмельных травах.
Пачынаецца ўсё з любві,
Нават самая простая ява [3, с. 18].

Яўгенія Янішчыц сваёй лірыкай імкнулася разабрацца і ў сваім жыцці, аб чым сведчаць эпітэты, вобразы і сімвалы, якімі яна карыстаецца. Аўтарка параўноўвае сваю лірычную гераіню з бярозай. Гэта дрэва сімвалізуе пластычнасць і стойкасць, але і адзіноту:

Над самым судным днём
І над жыццёвай прозай
Панікну Палыном
І выстаю — Бярозай [3, с. 93].

Лірычная гераіня Я. Янішчыц часта адчувае сябе сіратой, яе не разумеюць і не прымаюць людзі. Пасля ўсялякіх намаганняў спадабацца навакольнаму свету гераіня выбірае адзіноту:

Буду мудра і светла маўчаць,
Як бярозка між чыстага поля [3, с. 54].

Таксама паэтка параўноўвае сваю лірычную гераіню з калінай. Нягледзячы на сваю прыгажосць і прывабнасць, каліна мае горкія плады, якія даспадобы не ўсім. Іншы раз асновай параўнання становіцца рабіна.

Заключэнне. Творы Я. Янішчыц прываблiваюць жыццялюбствам, натуральнасцю, непаўторнай паэтычнай інтанацыяй і стылем. Яе творчасць — яркая з'ява ў беларускай паэзіі. Непаўторная асацыятыўнасць і метафарычнасць, здольнасць мысліць арыгінальнымі вобразамі дапамагаюць узмацніць выразнасць і вобразнасць паэтычнага слова Я. Янішчыц.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Рагойша, В. П.* Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці: для школьнікаў і абітурыентаў / В. П. Рагойша. — Мінск : Беларус. асвета, 2009. — 303 с.
2. *Калядка, С. У.* Непрыручаная птушка Палесся. Творчая індывідуальнасць Яўгеніі Янішчыц / С. Калядка. — Мінск : Беларус. навука, 2007. — 216 с.
3. *Янішчыц, Я.* Пачынаецца ўсе з любві... / Я. Янішчыц. — Мінск : Маст. літ., 2008. — 334 с.
4. *Янішчыц, Я.* Каліна зімы : кн. лірыкі / Я. Янішчыц. — Мінск : Маст. літ., 1987. — 206 с.
5. *Янішчыц, Я.* На беразе пляча : лірыка / Я. Янішчыц. — Мінск : Маст. літ., 1980. — 96 с.

Репозиторий БарГУ